

Wolfgang Borchert'in "Ekmek" ve "Mutfak Saati" Başlıklı Kısa Öykülerinin Savaşın İnsan Hayatı Üzerindeki Etkileri Bakımından Karşılaştırmalı Bir Analizi

A Comparative Analysis Of Wolfgang Borchert's Short Stories Titled "Ekmek" and "Mutfak Saati" In Terms Of The Impact Of War On Human Lives

ÖZET

Savaş sonrası dönemde Alman edebiyatında en çok tercih edilen türlerin başında gelen kısa öykü zamanın yazarlarından Wolfgang Borchert ile birlikte düşünülmelidir. İkinci Dünya Savaşı'nı bizzat cephede yaşamış, yaralanmış, cezalandırılmış ama edebiyata ilgisi hiç azalmamış ve ölene dek hasta haliyle eserler yazmış bir yazar olan Borchert'in kısa öyküleri bir askerin anılarını anımsatmakta ve savaşın belgeleri gibi algılanmaktadır. Borchert Alman edebiyatında "Yıkıntı Edebiyatı" (Trümmerliteratur) adı verilen ve 1945 sonrasındaki eserleri kapsayan dönemin en güçlü temsilcisidir. Bu dönemin yazarları gerçekten de yıkıntılar arasında yazmaya devam etmişler ve seslerini bu yıkıntılar arasından günümüze dek duyurabilmişlerdir. Borchert'in çoğu eserinde savaşın çeşitli şekillerde konu edildiği belirtilebilir. Bu çalışmanın odak noktasında, yazarın ünlü kısa öykülerinden ikisi "Ekmek" (Das Brot) ve "Mutfak Saati" (Die Küchenuhr) karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Karşılaştırmanın çıkış noktası, her iki eserdeki savaş temasıdır. Savaşın insan hayatı üzerindeki etkileri bakımından karşılaştırılan bu iki öykü arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların yapılan metin analizleri neticesinde ortaya çıkarılması çalışmanın amaçlarının başında gelmektedir. Her iki öyküdeki olay ve kişiler kısa öykünün tür özellikleri ile bağlantılı olarak ele alınmakta ve yorumlanmaktadır. Bu öykülerin günümüze dek yapılan araştırmalarda ayrı ayrı incelendikleri ama karşılaştırmalı olarak ve savaşın insan hayatı üzerindeki etkileri bakımından yeterli düzeyde analiz edilmedikleri nedenlerinden dolayı, bu çalışma ile alana katkı sağlanması da hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Wolfgang Borchert, Yıkıntı Edebiyatı, Kısa Öykü, Karşılaştırma.

ABSTRACT

The short story, one of the most popular genres in German literature in the post-war period, should be considered alongside the works of Wolfgang Borchert, a writer of that era. Borchert, a writer who personally experienced World War II on the front lines, was wounded and punished, but whose interest in literature never diminished and who continued to write works even while ill until his death, wrote short stories that evoke the memories of a soldier and can be perceived as documents of the war. Borchert is the strongest representative of the period in German literature known as "Rubble Literature" (Trümmerliteratur), which encompasses works written after 1945. The writers of that era truly continued to write amidst the ruins, and their voices have been heard from these ruins to the present day. It can be stated that war is the subject of various themes in most of Borchert's works. This study focuses on a comparative analysis of two of the writer's famous short stories "Ekmek" (Das Brot) and "Mutfak Saati" (Die Küchenuhr). The starting point of the comparison is the theme of war in both works. One of the primary aims of this study is to reveal the similarities and differences between these two stories, which are compared in terms of the impact of war on human lives, through textual analysis. The events and figures in both stories are examined and interpreted in relation to the characteristics of the short story genre. Since these stories have been examined individually in previous studies but have not been analyzed comparatively or in terms of the impact of war on human lives, this study also aims to contribute to the field.

Keywords: Wolfgang Borchert, Rubble Literature, Short Story, Comparison.

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı tüm dünyada ve özellikle Almanya'da büyük kayıplara yol açmıştır. 1945 yılında sona ermiş olan bu savaşın olumsuz etkileri sadece yıkılmış kentler ve milyonlarca ölü ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda insanların aile bağlarında, hayatlarında da çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. Savaşın olumsuz etkileri savaş sonrası dönemde Alman yazarlar tarafından ele alınmıştır. 1945 sonrası Alman edebiyatı kapsamında Yıkıntı Edebiyatı (Trümmerliteratur) adı verilen bu dönem savaşın insan hayatına etkileri açısından önem arz etmektedir. Bu dönemin yazarları, bunlardan en önde gelen Wolfgang Borchert, savaş yıllarını bizzat yaşamışlar ve yaşantılarını kaleme almışlardır. Öncelikle, savaşın insanı hem bedensel olarak hem de ruhsal olarak zarara uğratmış olduğu dile getirilmiştir.

Özlem Fırtına¹
Muslihiddin Muhammed
Kayacı²

How to Cite This Article
Fırtına, Ö. & Kayacı, M. M.
(2026). Wolfgang Borchert'in
"Ekmek" ve "Mutfak Saati"
Başlıklı Kısa Öykülerinin
Savaşın İnsan Hayatı
Üzerindeki Etkileri
Bakımından Karşılaştırmalı
Bir Analizi. *International
Social Mentality and
Researcher Thinkers Journal*,
(Issn:2630-631X) 12(4), 540-
547. DOI:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.21646589>

Arrival: 26 May 2026
Published: 31 July 2026

Social Mentality And
Researcher Thinkers is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

¹ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Alman Dili Eğitimi, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0002-9694-1846

² Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Alman Dili Eğitimi, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0002-6230-1752

Bu çalışmada, Wolfgang Borchert'in 1946 yılına ait "Ekmek" ve 1947 yılına ait "Mutfak Saati" başlıklı öyküleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Her iki öykünün savaş sonrası dönemde ortaya çıkmış olması ve Borchert'in her iki öyküde de savaşın insan hayatı üzerine etkilerini ele almış olması çalışmanın çıkış noktasıdır. Bu çalışmada karşılaştırma, metin analizi ve metin yorumu yöntemleri birlikte kullanılmaktadır. Çalışmanın örneklemini "Ekmek" ve "Mutfak Saati" öykülerinde konu edilen savaş ve savaşın insan hayatına etkileri oluşturmakta; inceleme yalnızca bu iki metin ile sınırlı tutulmaktadır.

İlgili araştırmalar dikkate alındığında, her iki öykü üzerine daha önce çeşitli çalışmalar yapılmış olduğu görülmektedir. Erkurt, iki öyküyü ortak mekan ve zaman motifleri ekseninde ele alarak fedakar kadın ve bencil erkek karakterleri üzerine odaklanmıştır (Erkurt, 2020, s. 285). Nakiboğlu, "Mutfak Saati" öyküsünü psikanalitik bir perspektiften incelemiştir (Nakiboğlu, 2017, s. 126). İlkılıç (2020, s. 524) söz konusu öyküyü "Trümmerliteratur" çerçevesinde değerlendirmiş; Erkurt ve Nakiboğlu (2021, s. 65) ise "Mutfak Saati" ile "Ama Fareler Uyurlar Geceleri" arasındaki simgesel ortaklıkları karşılaştırmalı biçimde ortaya koymuştur. Ne var ki "Mutfak Saati" ve "Ekmek" öykülerinin savaşın insan hayatına etkileri odağında bütüncül ve karşılaştırmalı bir çözümlemeye konu edilmediği görülmektedir.

Bu çalışmada, özellikle kısa öykü yazarı olarak tanınan Borchert'e ait iki eser, kısa öykü türünün özellikleri de göz önünde tutularak karşılaştırmalı olarak analiz edilmekte ve yorumlanmaktadır. Her iki öykünün arasındaki bağlantılar dikkate alınmakta ve savaşın eserlerdeki işlenişleri üzerinde durulmaktadır. Bu çalışma ile alandaki bir boşluğun doldurulması ve gelecekteki araştırmalara ışık tutması hedeflenmektedir.

SAVAŞ SONRASI ALMAN EDEBİYATI

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bombalanmış şehirleri ve parçalanmış aileleri ile kıtlık içine girmiş bir Almanya söz konusudur. Savaş sonrası Alman edebiyatı 1945 yılında sona eren İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan ve 1949-1950 yıllarına kadar uzanan dönemdir. Bu dönem eserler kaleme almış olan yazarların çoğunun savaşı bizzat yaşamış, açlık, kıtlık, evsizlik gibi sorunlarla yüzleşmiş oldukları belirtilebilir. Nazi dönemi esnasında bazı yazarların da Almanya'yı terk etmiş oldukları bilinmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında şehirleri enkaz haline gelmiş, insanları bedensel ve ruhsal yönden yıkılmış bir ülkenin yazarlarının eserlerinde de savaşın olumsuz etkileri gözler önüne serilmektedir.

Savaş sonrası Almanya'da beliren tablo kelimenin tam anlamıyla korkunç idi. Yıkılmış şehirler, yıpranmış insanlar, parçalanmış aileler, enkazlar arasında devam etmesi zorunlu yaşamlar bu tablonun içerdikleri arasında sayılabilir. Savaş sonrası Alman edebiyatına konu olan bu olumsuzluklar öncelikle "Yıkıntı Edebiyatı" (Trümmerliteratur) dönemi yazarları tarafından yazıya dökülmüştür.

Yıkıntı Edebiyatı (Trümmerliteratur)

Adını savaş sonrası ortaya çıkmış enkaz ve yıkıntılardan almış olan "Yıkıntı Edebiyatı" (Trümmerliteratur) sadece fiziksel bir yıkımın edebiyatı olarak düşünülmemelidir. Erkurt'a göre bu akım, savaşın bireyin iç dünyasında bıraktığı çöküşü, aile bağlarının aşınmasını ve toplumsal güven duygusunun sarsılmasını konu edinerek önceki edebi dönemlerden köklü biçimde ayrılmaktadır (Erkurt, 2021, s. 14). Yine Erkurt'a göre, "Trümmerliteratur" salt bir edebi hareket olmanın ötesinde, savaşı yaşamış bir kuşağın hem bireysel hem kolektif düzeyde kendi yıkımıyla yüzleşme çabasının edebî ifadesi olarak da okunabilir (Erkurt, 2021, s. 15).

Aytaç bu edebiyat hakkında şöyle yazmaktadır: "Gençliği savaş meydanlarında, esarete, açlık, sefalet içinde ziyan olmuş bir kuşağın sözcülüğünü bilinçli bir biçimde yüklenen yazar ve şairler yarattıkları edebiyata yıkıntı edebiyatı (Trümmerliteratur) adını vermişlerdi" (Aytaç, 1990, s. 371).

Nalcıoğlu, bu dönemin yazarları hakkında şunları bildirmektedir: Bu dönemin yazarları romantik ya da kahramanlık temelli bir anlatıdan bilinçli olarak uzak durmuş; gerçekliği tüm çıplaklığıyla aktarmayı sanatsal bir ilke olarak benimsemiştir (Nalcıoğlu, 2016, s. 3).

Bu edebi döneme ait eserlerde sade bir dil kullanılmaktadır. Buna ek olarak, basit cümle yapısı, sınırlı sayıda olay, mekan, kişi gibi özellikler de göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, edebi türlerden kısa öykü türünün yazarlar tarafından önemsenmiş olduğu belirtilebilir.

Dönemin Yazarları

Savaş sonrası dönemin koşulları düşünüldüğünde, savaşın getirdiği yokluk ortamında uzun soluklu edebi eserler üretmek hem maddi hem de psikolojik açıdan yazarlar için güç olmuştur. Bu koşullar altında, kısa öykü yazarlar için bir çıkış yolu olmuştur. Kısa ama anlam yüklü bir tür olan kısa öykü dönemin yazarları için vazgeçilmez olmuştur. Nalcıoğlu'nun bildirdiği gibi, Heinrich Böll, kısa öyküyü "çağdaş ve kendine özgü derinliği olan edebi bir tür" olarak nitelendirmiş; bu türün savaş sonrası toplumun parçalı gerçekliğini aktarmada romandan çok daha işlevsel olduğunu vurgulamıştır (Nalcıoğlu, 2016, s. 3).

Kısa öykü tür olarak Alman edebiyatına 20. yüzyılın başlarında görülmüş olmakla beraber, özellikle savaş sonrası dönemde yazarlar tarafından tercih edilmiştir. Hem yazarlar hem de okuyucular açısından kısa öykünün daha çekici olmasının en önemli nedeni, bu türün hayatın kesitlerini, günlük olayları sade bir dil ile anlatmasıdır. Best kısa öykü yazarlarını şu şekilde sıralamaktadır: "Borchert, Eich, Dürrenmatt, Böll, Lenz, Schnurre, Kusenber, Aichinger, Wohmann" (Best, 1994, s. 299). Bu yazarlardan özellikle Borchert ve Böll savaş sonrası dönemde kaleme almış oldukları öykülerle öne çıkan isimlerdir. Bu yazarların ortak paydası, savaşı bizzat yaşamış olmalarının yarattığı varoluşsal yükü eserlerine doğrudan taşımalarıdır. Erkurt bu kuşağın eserlerindeki dilsel sadelik ve tematik yoğunluğu dönemin toplumsal gerçekliğiyle bağlantılı bir estetik tercih olarak değerlendirmektedir (Erkurt, 2021, s. 22). 1947 yılında kurulan Gruppe 47 (47'liler Grubu), bu yazarların bulunduğu önemli bir platform olmuştur (Kırmızı, 2016, s. 2). Bu grup Borchert'in ölümünden yaklaşık iki ay önce kurulmuş olması ile dikkat çekmektedir. Borchert'in erken ölümü onun bu grubun üyeleri arasında yer alamamasının nedenidir.

KISA ÖYKÜ YAZARI OLARAK WOLFGANG BORCHERT

Borchert İkinci Dünya Savaşı'nda cephe asker olarak görev almış, hastalanmış, ağır şartlar içinde mücadele vermiş bir yazar olarak dikkat çekmektedir. Weidemann haklı olarak, Borchert'i savaş sonrası dönemin ilk yıldızı (Nachkriegsstar) olarak görmektedir (Weidemann, 2006, s. 33). Savaş Borchert'in hayatının bir parçası olmuş ve bu durum eserlerine de yansımıştır. Eserlerinde savaş çeşitli şekillerde dile gelmiştir. Özellikle kısa öyküler bu bağlamda önemlidir. Borchert'in kısa öykülerinin çoğu 1946 ve 1947 yıllarında ortaya çıkmıştır. Savaşın bitişinden hemen sonra hasta bir şekilde çoğu öyküsünü ustaca kaleme almıştır. Çok kısa süren hayatına bakıldığı zaman, yazarın edebiyata ve tiyatroya olan ilgisinin küçük yaşlarından beri sürmüş olduğu, doğum yeri olan Hamburg şehrine de eserlerinde yer vermiş olduğu görülebilir. Bunun gibi, askerlik anıları olarak adlandırılabilen olayları ve savaşa ait yaşantılarını da eserlerinde bulmak mümkündür. Borchert'in kısa öykü yazarı olarak tanınmış olması da bu konuları öykülerinde sade ve anlaşılır bir şekilde işlemeyle ilişkilidir. Rühmkorf bu bağlamda, Borchert'in fazla hayal gücüne sahip olmadığına, ama yaşantılarını materyal olarak birleştirdiğine değinmektedir (Rühmkorf, 2007, s. 22).

Marangoz yazarın eserlerinde savaş hakkında şöyle yazmaktadır: "Yazarın eserlerinde savaş, doğrudan anlatılan bir olgu olmaktan ziyade bireyin gündelik yaşamı ve psikolojik durumu üzerinden dolaylı biçimde işlenmektedir" (Marangoz, 2018, s. 1). Erkurt ise yazarın anlatım şekline ilişkin şunları bildirmektedir: "Bu yalın ve doğrudan anlatım, Borchert'in eserlerine güçlü bir gerçeklik duygusu kazandırmakta; onu bir yazardan çok savaşın doğrudan tanığına dönüştürmektedir" (Erkurt, 2020, s. 282).

Nakiboğlu'nun belirttiği gibi, Borchert, savaş sonrası dönemin belki de en çarpıcı sesi olmuştur: "Yirmi altı yıllık kısa ömrüne sığdırdığı eserlerinde savaşı yalnızca cephe de değil; dağılan ailelerde, soğuk mutfaklarda ve insanın kendi iç dünyasındaki çöküşte aramıştır" (Nakiboğlu, 2017, s. 128). "Mutfak Saati" ve "Ekmek" adlı öykülerin, bu düşünceleri içeren metinler olarak öne çıktıkları söylenebilir.

Hayatı, Savaş Yılları

1921 yılında Almanya'nın Hamburg şehrinde doğmuş olan Borchert gençlik yıllarında tiyatroya ilgi duymuştur. On beş yaşında şiir yazmaya, aktörlük dersleri almaya başlamıştır. Ancak bu yaratıcı gençlik, İkinci Dünya Savaşı'nın gölgesinde çok geçmeden sona ermiştir. 1941 yılında doğu cephesine sevk edilen Borchert, cephe yaralanarak şüpheli görülmüştür. Kısa süreli hapis cezasına çarptırılmıştır. Yeniden cepheye gönderilmiş ve takip eden zaman zarfında sağlık durumu kötüleşmiştir. Hamburg'a döndüğünde doktorlar kendisine kısa bir ömür biçmiştir. Borchert buna rağmen olağanüstü bir üretkenlik içine girmiştir. Yalnızca iki yıl içinde kısa öyküleri, şiirleri ve "Kapıların Dışında" (Draußen vor der Tür) adlı oyununu yazmıştır. 1947 yılında bu oyunun prömiyerinden bir gün önce İsviçre'nin Basel şehrinde hayatını kaybetmiştir.

Savaş sonrası dönemin yazarları arasında özel bir yere sahip olan Borchert diğer yazarlara oranla daha kısa süren hayatına rağmen çok sayıda eser geride bırakabilmiştir. Borchert'i dönemin diğer yazarlarından ayıran en belirgin özelliği onun eşsiz öyküleridir. Kısa öykülerinin çoğunda savaş konu olarak ele almakta, askerlik dönemine ait anılarını ve savaşın ölümcül koşullarını anlatmaktadır.

Erkurt'a göre, Borchert'in savaşı sivil, asker ve mahkum olarak üç farklı konumda yaşamış olması eserlerine eşsiz bir özgünlük kazandırmaktadır (Erkurt, 2020, s. 284). Gerçekten de, Borchert'in biyografisinin eserlerindeki rolü büyüktür. Çünkü yazar hem Nazi, hem de savaş dönemlerinin önemli bir tanığıdır.

Eserleri

Borchert'in tüm eserleri gözden geçirildiği zaman, onun kısa öyküleri arasında "Ekmek" (1946), "Mutfak Saati" (1947) gibi en ünlü öykülerinin yanı sıra "Ama Fareler Uyurlar Geceleri" (1947), "Bu Salı" (1947) gibi

öyküler ile önemli sayıda şiirleri ve bir adet tiyatro eseri "Kapıların Dışında" sayılabilir. Yazarın çoğu eserinde sade bir dil kullanmış olması onun eser verdiği dönemin de belirgin bir özelliği olarak ortadadır. Hem öykülerinde, hem de diğer eserlerinde savaş olgusu hissedilmektedir. Buna ek olarak, Marangoz'un belirttiği gibi, yazarın metinlerinde yalnızlık, açlık, yoksulluk ve değer kaybı başlıca temalar olarak öne çıkmaktadır (Marangoz, 2018, s. 45).

Borchert'in eserleri yalnızca içerik açısından değil, biçimsel açıdan da dikkat çekicidir. Bozkurt'un bildirdiği gibi, yazarın kısa ve yoğun anlatımı, okuyucunun metinle doğrudan bir bağ kurmasını sağlamaktadır. Bu anlatım biçimi, savaşın yarattığı kırılmayı ve parçalanmışlığı yansıtmaları açısından önemli bir teknik olarak değerlendirilmektedir (Bozkurt, 2025, s. 1588). Bunun yanı sıra, Aşık ve Erkurt tarafından bildirildiği gibi, Borchert'in eserlerinde empati, bireyler arası ilişkiler ve insanın içsel çatışmaları da belirleyici bir yer tutmaktadır; bu boyutuyla yazarın eserlerinin insan psikolojisini derinlemesine işlediği görülmektedir (Aşık & Erkurt, 2021, s. 49). Otuz ve Zengin ise, özellikle savaşın bireyler arası ilişkiler üzerindeki etkileri bağlamında güvenin zedelenmesinin ve ahlaki değerlerin sorgulanmasının, Borchert'in eserlerinde yinelemeli biçimde karşımıza çıktığını belirtmektedirler (Otuz & Zengin, 2021, s. 759).

Genel olarak, yazarın tüm eserlerinin gerek içerik ve gerekse dil bakımından sade ve anlaşılır olduğu belirtilebilir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan ve karşılaştırmalı olarak ele alınmakta olan iki öykü "Ekmek" ve "Mutfak Saati" açısından da aynı sadelik söz konusudur.

"EKMEK" BAŞLIKLİ ÖYKÜ

Almancası "Das Brot" olan "Ekmek" başlıklı öykü Borchert'in ölümünden sonra yayınlanan öyküleri arasında yer almaktadır. 1946 yılında kaleme almış olduğu bu öyküsü Borchert'in en çok okunan eserlerinin başında gelmektedir. "Ekmek" öyküsü yaklaşık üç sayfadan oluşmaktadır. Oldukça kısa olmasına rağmen anlam yüklü bir öyküdür. Başlığı ile dikkat çekmekte ve ekmeğin insan hayatındaki önemli yerine işaret etmektedir.

Öykünün İçeriği

"Ekmek" başlıklı öykü savaş kıtlığının gölgesindeki tek bir geceyi anlatmaktadır. Gece iki buçukta uyanan kadın, kocasının yatakta olmadığını fark eder ve mutfaka geçer. Onu dolabın yanında, ekmek tabağının başında yakalar. Adam aslında gece açlık nedeniyle uyanır ve bir dilim ekmek keser. Ama bu durumu karısından gizlemek ister ve yalan söyler. Kadın için otuz dokuz yıllık evlilik hayatlarından sonra bu tip bir yalana katlanmak kolay değildir. Bununla birlikte, kocasının yalanını yüzüne vurmadan kendisinin de bir ses üzerine uyandığını anlatır. Mutfaktan yatağa döndükleri zaman, kadın kocasının ekmeği çiğnemesini iştir. Ertesi gün akşam yemeğinde kocasına dört dilim ve kendisine iki dilim ekmek keser. Kocasının utanır ama aralarında sessizlik devam ederken öykü sonlanmaktadır.

Öyküde olay iki kişi arasında, bir evin içinde geçmektedir. Günlük bir olay anlatılmakla beraber, savaş sonrası dönemde yaşanan kıtlık sorunu dile gelmektedir. Savaşın ardından, insanlar son derece aç, fakir ve sıkıntılıdır. Bir dilim ekmek bile değerlidir. Bu durum, her aile için aynıdır. Eser kısa öykünün tür özelliklerine uygun olarak, kısa, basit cümle yapısına sahip, az sayıda kişi arasındaki günlük bir olayı kapsamaktadır.

Öyküde Savaşın İşleniş

"Ekmek" başlıklı öykü boyunca tek bir kez bile savaş sözcüğü geçmemektedir. Savaşın ekmek kırıntılarında, gece yarısı gizlice açılan dolap kapısında, bastırılmış bir sessizlikte gizlenmiş olduğu söylenebilir. Evli bir çift arasında yalana neden olan bir dilim ekmek örneği eşliğinde savaş sonrası döneme ait bir problem gözler önüne serilmektedir.

Savaşın en belirgin yansıması kıtlık ve açlık ile ilişkili olarak görülmektedir. Kadının gece uyanarak mutfaka gitmesi ve "Masanın üzerinde ekmek tabağı duruyordu... ekmekten bir dilim kesmiş olduğunu gördü" ifadesi, temel besin maddesinin bile sınırlı olduğunu göstermektedir (Borchert, 2022, s. 193). Ayrıca "ekmek kırıntıları seçiliyordu örtünün üzerinde" detayı, bu kıtlığın somut bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır (Borchert, 2022, s. 193).

Savaşın bireyler arası ilişkiler üzerindeki etkisi, özellikle güven ve iletişim düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Adamın "Sandım ki bir şey oldu mutfakta" diyerek durumu açıklamaya çalışması ve bunu tekrar etmesi, gerçeği gizleme çabasını göstermektedir (Borchert, 2022, s. 193). Kadının ise "kocasının yalan söylemesine katlanamıyordu" ifadesi, ilişkideki güvenin zedelenildiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Borchert, 2022, s. 193). Öyküde suçluluk duygusu ve içsel gerilim, karakterin davranışları üzerinden açıkça hissedilmektedir. Adamın "Evet, demek bir şey değilmiş" şeklinde konuşması, durumu kabullenmek yerine örtbas etmeye çalıştığını göstermektedir (Borchert, 2022, s. 194).

Savaşın etkilerinden biri olan değerler sistemindeki çözülme, öyküde ekmek üzerinden sembolik olarak aktarılmaktadır. Normal şartlarda paylaşılması gereken bir besin olan ekmeğin gizlice tüketilmesi, bireylerin hayatta kalma mücadelesi içinde etik değerlerden uzaklaşabildiğini göstermektedir. Ancak bu çözülme mutlak değildir. Buna karşılık kadının davranışı, savaşın yarattığı koşullara rağmen insanî değerlerin tamamen yok olmadığını göstermektedir. Kadının ertesi gün “Dört dilim yiyebilirsin rahatlıkla” demesi ve ardından “Benim midem pek kaldırmıyor bu ekmeği” diyerek kendini geri çekmesi, açık bir fedakarlık örneğidir (Borchert, 2022, s. 195). Bu durum, kadının gerçeği bilmesine rağmen eşini koruma çabası içinde olduğunu göstermektedir.

Öyküde savaşın etkileri bakımından dikkat çeken bir diğer unsur, sessizlik ve bastırılmış duygulardır. Gece boyunca karakterler arasında geçen kısa ve dolaylı diyaloglar, açık bir yüzleşmenin yaşanmadığını göstermektedir. Özellikle “Derken sessizleşti ortalık” ifadesi, bu bastırılmış gerilimin atmosferini yansıtmaktadır (Borchert, 2022, s. 194). Ayrıca öyküdeki gece sahnesi, bireyin yalnızlığını ve içe kapanmasını simgelemektedir. Adamın gece vakti gizlice hareket etmesi ve kadının onu izlemekle yetinmesi, bireyler arası mesafenin arttığını göstermektedir. Buna ek olarak, kadının her şeyin farkında olduğu ve buna rağmen sessiz kalması, savaşın bireyleri açık çatışmadan kaçınmaya yönelttiğini düşündürmektedir. Kadın ve kocası arasında geçen bu olay ile savaşın insan hayatına olan olumsuz etkisi gözler önüne serilmektedir. Savaş sonrası dönemde insanların evlilik hayatlarının bile olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir.

“Ekmek” öyküsü, savaşın bireyler arası ilişkiler, ahlaki değerler ve psikolojik durum üzerindeki etkilerini, gündelik yaşamın küçük ayrıntıları üzerinden derin bir biçimde yansıtmaktadır. Özellikle ekmek kırıntıları ifadesi savaşın bireyin yaşamındaki somut ve duygusal etkilerini ortaya koyan güçlü bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Ekmek kırıntıları evli çiftin ilişkilerinde daha önce söylenmemiş bir yalanla ilgilidir; savaş dönemi açlık ve kıtlık sorununa işaret etmektedir. Savaş öncesinde rastlanması mümkün olmayan bir problem sergilenmektedir. Sıradan her insanın tükettiği ekmek, savaş sonrasında pahalı bir besin halindedir.

"MUTFAK SAATİ" BAŞLIKLİ ÖYKÜ

Almancası "Die Küchenuhr" olan, "Mutfak Saati" başlıklı öykü Borchert'in eserleri içinde "Bu Salı" başlığı altındaki “On Dokuz Öykü” arasında bulunmakta ve aynı “Ekmek” öyküsü gibi yaklaşık olarak üç sayfadan oluşmaktadır. Bu kısa öykü ilk bakıştan itibaren kısalığı ile dikkat çekmekte ve başlığı ile okuyucuda ilgi uyandırmaktadır. Öykü Borchert'in en ünlü eserlerinden biridir. Bu öykü de yazarın diğer öyküleri gibi savaş sonrasında kaleme alınmış olması ve “Yıkıntı Edebiyatı” (Trümmerliteratur) dönemine ait olması nedeniyle savaş teması açısından değerlendirmeye elverişlidir.

Öykünün İçeriği

"Mutfak Saati" savaş bombardımanında evini ve ailesini yitirmiş genç bir adamın, elinde kalan tek nesneyle (işlemeyen beyaz bir mutfak saatiyle) park bankında oturan bir adamın ve bir kadının yanlarına oturması ile başlamaktadır. Bu öyküde de olay sınırlı sayıda kişi arasında geçmektedir.

Yaşlanmış bir yüze sahip olan bu genç adamın yürüyüşünden dolayı sadece yirmisinde olduğu ve bankta oturanlardan ise adamın devamlı ayakkabılarına, kadının ise çocuk arabasının içine baktığı dile gelmektedir. Genç adamın yanındakilere elindeki saati göstererek onun bozulmuş ama görünüşünün değişmemiş olmasını anlatma çabaları ve saatin evinden geriye kalan tek nesne olduğu belirtmesi diğerleri için normal bir durum olarak algılanmaktadır. Çünkü bomba düşerken saatin durmasının doğal olduğu düşünülmektedir. Oysa ki, genç adam için saatin tam iki buçukta durmuş olması farklı bir anlam taşımaktadır. Her gece saat iki buçukta eve gelen, aç olduğu için mutfaka yönelen, annesi tarafından karşılanarak karnını doyuran bu genç için geçmiş artık bir cennet anlamındadır. Artık ne ailesi vardır, ne de evi; sahip olduğu tek nesne çalışmayan yuvarlak beyaz mutfak saatidir.

Cennet kelimesi ile hem savaş esnasında kaybettiği ailesinin ait oldukları yer ve hem de geçmiş zamanın onun için cennet kadar güzel olduğu anlaşılmaktadır. Öykünün sonunda genç adamın gülerek yanındakilere bir tek bu saatin geriye kaldığını tekrarlaması ama yanındakilerin tepki vermeden donuk bakışlarla cennet kelimesini düşünmeleri savaş sonrası dönemde insanların ruhsal yönden ne derece çökmüş olduklarının göstergesidir.

Öyküde Savaşın İşlenişi

“Mutfak Saati” öyküsünde savaş, doğrudan anlatılmaktan ziyade, bireyin yaşamındaki yıkım üzerinden dolaylı bir biçimde sunulmaktadır. İlk olarak savaşın fiziksel yıkımı, öyküde geçen “Demek evinize saat iki buçukta bomba düşmüş” ifadesiyle açık bir şekilde dile getirilmektedir (Borchert, 2022, s. 129). Bu cümle, savaşın somut etkisini doğrudan ortaya koyarken, anlatının temel kırılma noktasını da oluşturmaktadır.

Savaşın birey üzerindeki en belirgin etkilerinden biri, aile bağlarının yok olmasıdır. Karakterin ailesini kaybetmiş olması ve bunu “Ne varsa sizlere ömür” sözleriyle ifade etmesi, savaşın bireyin yaşamındaki temel değerleri nasıl ortadan kaldırdığını göstermektedir (Borchert, 2022, s. 130).

Bunun yanı sıra öyküde savaşın yarattığı psikolojik travma da dikkat çekmektedir. Karakterin yaşadığı büyük kaybı sakın bir şekilde anlatması, travmanın içselleştirildiğini göstermektedir. Nitekim karakterin “Bir tek bu kaldı geriye” sözünü tekrar etmesi, bu kaybın zihninde sürekli yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır (Borchert, 2022, s. 130).

Zaman kavramı da savaşın etkilerini yansıtan önemli bir unsurdur. Saatin tam iki buçukta durmuş olması, yalnızca fiziksel bir zamanı değil, karakterin hayatının durduğu anı simgelemektedir. Bu bağlamda zaman, geçmiş ile şimdi arasındaki kopuşun sembolü haline gelmektedir.

Ayrıca öyküde yer alan diğer insanların karaktere karşı kayıtsız kalması da dikkat çekicidir. “Bankta oturanlardan çıt çıkmıyordu” ifadesi, savaş sonrası toplumda bireyler arası duyarsızlaşmayı göstermektedir (Borchert, 2022, s. 130). Bu durum, savaşın yalnızca bireyi değil, toplumsal ilişkileri de zedelediğini ortaya koymaktadır.

Öyküde savaş direkt olarak anlatılmasa bile, savaşın ardından geriye kalanların, insanların ve nesnelerin zarar görmüş oldukları vurgulanmaktadır. Genç adamın sürekli aynı sözleri tekrarlaması, bankta oturanların güneşlenmek yerine dalgınlık ve konsantrasyon bozukluğu içinde olmaları, savaştan geriye kalan tek nesnenin bozuk bir mutfak saati olması öyküde savaş teması ile bağlantılıdır.

Diğer yandan, genç adamın ailesi ölmeden önce, her gece saat iki buçukta eve gelmesi ve annesi ile mutfakta hep aynı olayı yaşaması ve saatin tam iki buçukta durmuş olması dikkat çekicidir. Erkurt ve Nakiboğlu mutfakın burada yalnızca fiziksel bir mekan değil, annenin fedakarlığının simgesel sahnesi olarak kurgulandığını vurgulamaktadırlar. Savaş bu mekanı yok etmiştir; ancak saatin üzerinde donup kalan iki buçuk, o mekanı ve o anı ölümsüzleştirmiştir (Erkurt ve Nakiboğlu, 2021, s. 70).

"EKMEK" VE " MUTFAK SAATİ " BAŞLIKLİ ÖYKÜLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu çalışmanın odak noktasını oluşturan "Ekmek" ve "Mutfak Saati" başlıklı öykülerin analizleri, iki öykü arasında benzerliklerin yanı sıra farklılıkların da olduğunu göstermektedir. Her iki öyküde de savaşın insan hayatına etkileri belirlenmektedir. Bu iki öykü yan yana getirildiğinde, Borchert'in aynı temayı iki farklı mercekten ele aldığı anlaşılmaktadır. Birinde insan ilişkilerine yansıyan etkiler, güven kaybı, bastırılmış duygular, paylaşılamayan acı, diğerinde ise savaşın neden olduğu yıkımlar, bombardımanlar, ölüm, evsizlik, anlatılmaktadır. Buna ek olarak, benzerlikler nedeniyle bu iki öykünün birbirini tamamladığı söylenebilir.

Benzerlikler

İlk olarak, zaman ve mekan bakımından iki öykü benzerlik göstermektedir. Her iki öyküde de gece iki buçuk ve mutfak sahnesi belirleyici ortaklıklar olarak öne çıkmaktadır. Mutfak, her iki metinde de sevginin, fedakarlığın ve savaşın insan ilişkilerine verdiği hasarın sahnesi olarak belirmektedir. Her iki öyküde de olayın gece saat iki buçuk ile bağlantısı gözler önündedir. "Ekmek" öyküsünde gece saat iki buçukta uyanan kadın mutfakta gizlice ekmek yemek üzere olan kocası ile karşılaşırken, "Mutfak Saati" öyküsünde savaşta bombalanan evden geriye kalan tek nesne olan yuvarlak mutfak saati iki buçukta durmuş haldedir; bu saat aynı zamanda genç adamın eve geliş saati ve annesi ile mutfakta yemek yemek üzere karşılaştığı saattir.

İkinci ortaklık, dolaylı anlatım stratejisidir. Her iki öyküde de savaş, cephe sahneleri ya da şiddet betimlemeleriyle değil; sıradan nesneler (mutfak saati, ekmek tabağı) ve sessizlikler aracılığıyla aktarılmaktadır. Savaş döneminde ve sonrasında, insanların da bozuk bir saatten farklı olmadıkları, ekmeğin ise artık bulunması zor besinlerden biri olduğu anlatılmaktadır.

Üçüncü ortaklık ise kadın karakterin merkezi konumudur. Erkurt'un bildirdiği gibi, her iki öyküde de kadın karakterlerin zor koşullar içinde fedakarca davranırken erkek karakterlerin bu fedakarlığı karşılıksız bıraktığı anlaşılmaktadır (Erkurt, 2020, s. 288). Her iki öyküde de kadının mutfaktaki rolü ön plandadır. “Ekmek” öyküsünde kadının mutfakın her gece düzenli bırakılması, ekmek kırıntılarını temizlemesi ve eşine ertesi gün açlığını gidermesi için bir dilim fazladan ekmek kesmesi ile kadının ev hanımlığı açıklanmaktadır. "Mutfak Saati" öyküsünde de annenin mutfakta her gece oğluna yemek hazırlaması ile benzer bir şekilde ev hanımlığı anlatılmaktadır. Borchert'in her iki öyküsünde de birbirine benzer fedakar, yardımsever, becerikli kadın figürleri yaratmış olduğu saptanmaktadır. Bu kadınların savaşın olumsuz etkilerine rağmen ayakta durabilmeleri esnlere olumlu bir hava katmaktadır.

Her iki öyküde de iletişimin zayıflaması ve dolaylılaşması da önemli bir benzerlik oluşturmaktadır. "Mutfak Saati" öyküsünde karakter konuşmasına rağmen çevresindekilerin tepkisiz kalması savaş sonrası empati

eksikliğini gözler önüne sererken (Borchert, 2022, s. 128), "Ekmek" öyküsünde iletişim tamamen örtük hale gelmekte, adamın "Sandım ki bir şey oldu" şeklindeki tekrarları ve kadının gerçeği bilmesine rağmen açıkça dile getirmemesi bu örtüklüğü somutlaştırmaktadır (Borchert, 2022, s. 193). Borchert burada, savaşın yalnızca bireyi değil, bireyler arası iletişim biçimlerini de dönüştürdüğünü ima etmektedir.

Farklılıklar

Borchert'in her iki öyküsünde savaşın yıkımı farklı bir şekilde anlatılmaktadır. "Mutfak Saati" öyküsünde savaşın yıkımı açık ve dolaysızdır; ev bombalanmış, aile yok olmuştur. "Ekmek" öyküsünde ise yıkım örtük bir biçimde bir evliliğin içindeki ufak bir anlaşmazlık olarak belirmektedir. Nalcıoğlu'nun belirttiği gibi, "Ekmek"te savaş insan ilişkilerini ve güven duygusunu sessizce aşındırmaktadır (Nalcıoğlu, 2016, s. 9).

Her iki öyküde anlatım yönünden de farklılık tespit edilmektedir. "Mutfak Saati" monolog ağırlıklı bir yapı sergilerken, "Ekmek" diyalog temelli bir anlatım üzerine kuruludur. "Mutfak Saati" öyküsünde karakter sürekli konuşarak kendini ifade ederken, "Ekmek" öyküsünde anlam büyük ölçüde söylenmeyenler üzerinden kurulmaktadır. "Ekmek" karı koca arasındaki diyalogların yanı sıra sessiz kalma durumlarını içermektedir.

Her iki öyküde de savaşın neticesinde oluşan kayıp nitelik bakımından iki öyküyü birbirinden ayıran önemli bir unsurdur. "Mutfak Saati" öyküsünde kayıp kalıcı ve geri dönüşsüzdür; "Ekmek" öyküsünde ise ilişki sürmekte, yalnızca içi boşalmaktadır. Buna paralel biçimde insan ilişkileri de iki öyküde farklı biçimlerde sunulmaktadır. "Mutfak Saati" öyküsünde karakter tamamen yalnızdır ve çevresi ona karşı kayıtsızdır. "Ekmek" öyküsünde ise kadının eşine karşı sergilediği fedakarlık, insancıl değerlerin savaşa rağmen tamamen yok olmadığını göstermekte; öykü savaş sonrası dönemde insan ilişkilerini çöküş olarak değil, dönüşüm yaşadığı şeklinde ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, Alman edebiyatının "Yıkıntı Edebiyatı" (Trümmerliteratur) adlı döneminin önemli temsilcilerinden Wolfgang Borchert iki tanınmış öyküsü "Ekmek" ve "Mutfak Saati" ile ele alınmıştır. Adı geçen kısa öyküleri savaşın insan hayatı üzerindeki etkileri bakımından karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Her iki öykünün aynı yazar tarafından kaleme alınmış olmaları ve savaş sonrası Alman edebiyatı kapsamına girmeleri çalışmanın hareket noktasını oluşturmuştur. Öyküler savaşın (İkinci Dünya Savaşı) bitişinden hemen ardından yazılmış olduklarından dolayı savaş temasının irdelenmesine uygun metinlerdir.

Öyküler arasındaki benzerlikler sadece yazıldıkları dönemle sınırlı değildir. "Ekmek" başlıklı öyküde olduğu gibi "Mutfak Saati" başlıklı öyküde de kısa öykü türünün tüm özelliklerini görmek mümkündür. Her iki öykü de yaklaşık üç sayfadan oluşmakta, sınırlı sayıda kişi, sınırlı mekan, açık son ve basit dil gibi unsurlar ile ortaklık göstermektedir. Her iki öyküde de savaş sonrası döneme ait hayattan bir kesit sunulmaktadır. "Ekmek" öyküsünde Borchert karı ve koca arasında bir gece çıkan anlaşmazlığı, savaş döneminin açık problemi ile birleştirerek nasıl yalana başvurulduğunu gözler önüne sermektedir. Yazar benzer bir şekilde, "Mutfak Saati" öyküsünde de savaş döneminde evini, ailesini kaybeden genç yaşına rağmen yaşlı bir yüze sahip bir adamın ruhsal durumunu savaştan geriye kalan tek eşyası olan mutfak saati ve bu saatle hatırladığı geçmişini birleştirerek anlatmaktadır. İki öykünün ortak noktasının savaşın insan hayatına olan etkileri olduğu yapılan metin analizleri ile ortaya çıkarılmıştır. Savaş, sadece dış dünyayı değil, insanların iç dünyasını, ruhsal durumlarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Borchert'in bu iki öyküsünde ortak unsurlar göze çarpmaktadır. Zaman olarak gece iki buçuk ve mekan olarak mutfak öne çıkan benzerliklerdir. "Ekmek" ve "Mutfak Saati" öykülerinde başlıklarda bulunan kelimeler de öykülerin içerikleri ile ilişkilidir. "Ekmek" öyküsünde ekmek hayatta kalma mücadelesi ve ahlaki gerilimlerin sembolüne dönüşmektedir. "Mutfak Saati" öyküsünde ise saat geçmişin ve kaybedilen yaşamın simgesi olarak öne çıkmaktadır. Bu iki nesne, savaşın birey üzerindeki etkilerini somutlaştıran en güçlü anlatım araçlarıdır. Ekmek ve saat kayıp anlamında olup, savaş sonrası dönemin insan hayatındaki olumsuz etkisi ile ilgilidir. Bu dönemde, insanlar ailelerini, sevdiklerini, evlerini ve şehirlerini kaybetmek zorunda kalmışlardır. Geriye kalan eşyalar bile, "Mutfak Saati" öyküsündeki saat gibi bozulmuş durumdadır. Ruhsal, bedensel yönden yıkılmış insanlar ve enkaz haline gelmiş şehirler bu dönemin tablosudur.

İki metin birlikte değerlendirildiği zaman savaşın Borchert'in eserlerinin temel yapı taşı olduğu belirtilebilir. Her iki metin savaş sonrası bireyin farklı yüzlerini ortaya koyan ve birbirini tamamlayan çalışmalar olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak, Borchert'in "Ekmek" ve "Mutfak Saati" başlıklı öyküleri savaşın insan hayatına olumsuz etkileri bakımından önem arz eden eserlerdir. Savaş her iki öyküde de insan hayatında zararlara yol açmış, açlık, yoksulluk, güvensizlik, ruhsal ve bedensel çöküş gibi problemleri beraberinde getirmiş bir olgu olarak Borchert tarafından ustaca dile getirilmektedir. Borchert'in kendisinin de savaşı bizzat yaşamış, enkaz içinde yazmış olması eserlerine net bir şekilde yansımaktadır.

KAYNAKÇA

Aytaç, G. (1990). Çağdaş Alman edebiyatı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Aşık, B. & Erkurt, G. Ş. (2021). “Wolfgang Borchert’in seçili öykülerinde empati olgusunun anima ve animus arketipleri ile habitus kavramı bağlamında çözümlemesi.” KARE: Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi, Özel Sayı, 49–64. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1775133>

Best, O. F. (1994). Handbuch Literarischer Fachbegriffe: Definitionen und Beispiele. Frankfurt am Main: Fischer.

Bozkurt, A. (2025). “Wolfgang Borchert’in “Die Küchenuhr” adlı kısa hikâyesinin üslup özellikleri.” Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD), 8(4), 1588–1600. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4888294>

Borchert, W. (2022). Ama fareler uyurlar geceleyin (Çev. K. Şipal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Erkurt, G. Ş. (2020). “Wolfgang Borchert'in "Mutfak Saati" ve "Ekmek" adlı öykülerinde ortak motifler üzerinden fedakâr kadın ve bencil erkek karakteri.” Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18, s. 281-290. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/920922>

Erkurt, G. Ş. (2021). Savaş sonrası Alman edebiyatı: Hermeneutik ve alımlama estetiği odaklı karşılaştırmalı çözümlemeler. Konya: Çizgi Kitabevi.

Erkurt, B. & Nakiboğlu, M. (2021). "Mutfak Saati" ve "Ama geceleri fareler uyur" adlı kısa hikâyelerin karşılaştırmalı simgesel analizi. KARE Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Dergisi, Özel Sayı, s. 65-81. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1769344>

Firtina, Ö. (2011). “Literatur und Geschichte: Am Beispiel von Wolfgang Borcherts Kurzgeschichte Die Küchenuhr.” Littera, 29, 239–246.

Firtina, Ö. (2025). “The Image of the old couple in Kafka's and Borchert's stories: A Comparative analysis.” III. International Gelenekten Geleceğe Scientific Studies Congress Book, 50–55.

İlkılıç, S. (2020). “Yıkım edebiyatı örneği olarak Wolfgang Borchert'in kısa öyküsü: Mutfak Saati.” 5th International Scientific Research Congress, İstanbul, s. 524-528. <https://www.academia.edu/44870651>

Kırmızı, B. (2016). “Wolfgang Borchert'in kısa hikâyeleri üzerine bir inceleme.” Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2, s. 1-10. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/274299>

Marangoz, E. S. (2018). “Wolfgang Borchert ve Ömer Seyfettin örneğinde kısa öykü türünün yapısal ve içerik analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Nakiboğlu, M. (2017). “Wolfgang Borchert'in "Mutfak Saati" adlı kısa öyküsüne psikanalitik bir yaklaşım.” Border Crossing, 7(1), s. 122-134. <https://doi.org/10.33182/bc.v7i1.481>

Nalcıoğlu, A. U. (2016). “Wolfgang Borchert'in üç öyküsünde dil-üslup-içerik incelemesi.” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 56, s. 1-11. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/422628>

Otuz, E. & Zengin, E. (2021). “Nietzsche'nin değer sistemi nihilizme dayalı olarak Wolfgang Borchert'in "Ekmek" ve "Ama fareler uyurlar gece" adlı öykülerinde değer düşüşünün incelenmesi.” RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 25, s. 759-771. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2131903>

Rühmkorf, P. (2007). Wolfgang Borchert mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt.

Weidemann, V. (2006). Lichtjahre: Eine kurze Geschichte der deutschen Literatur von 1945 bis heute. Köln: Kiepenhouer & Witsch.